

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни **Національна економіка**
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – *Структурна перебудова національної економіки*

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 8 від 14.08.2024р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 8 від 08.07.2024р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол № 7 від 13.08.2024р.

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол № 23 від 25.06.2024

Розробник:

Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат наук з державного управління, доцент **Дементов В.О.**

Рецензенти:

1. Доцент кафедри економіки підприємства та організації бізнесу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, кандидат економічних наук, доцент **Ревенко О.В.**
2. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук **Парфентій Л.А.**

План лекції

1. Структура економіки як об'єкт державного регулювання. Суть структурного регулювання.
2. Сучасна структура економіки України та заходи по її реформуванню.
3. Сутність державної інвестиційної політики. Державне регулювання інвестиційної діяльності громадян.

Література

1. Національна економічна стратегія до 2030 року: затв. Постановою Кабінету міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 15.04.2021).
2. Васіна А. Ю. Інституційне забезпечення структурування національної економіки в орієнтації на інноваційно-технологічний прорив. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 21. С. 24–31.
3. Гонта С. В. Науково-концептуальні засади реалізації структурної політики держави. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 2 (10). С. 34–41.
4. Куйбіда С. В. Формування нових підходів до реалізації структурної перебудови економіки України. *Економіка та держава*. 2017. № 9. С. 89–95. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/9_2017/21.pdf (дата звернення: 22.08.2021).
5. Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Теоретико-методологічне і нормативно-правове забезпечення трансформації аграрного сектору економіки України до ринкових умов господарювання, науковий супровід та ефективність запровадження. *Економіка АПК*. 2015. № 7. С. 5–24.
6. Національна економіка: навч. посіб. / кол. авт.: Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України», 2011. С. 112–133.
7. Національна економіка: навч. посібник / за заг. ред. В. П. Решетило; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ, 2009. С. 272–302.
8. Національна економіка: підручник / кол. авт.: Носова О. В., Васенко В. К., Сапич Н. М. та ін. за заг. ред. О. В. Носової. Київ: Центр учбової літератури, 2013. С. 354–371.
9. Саблук П. Т., Лузан Ю. Я. Аграрна політика та чинники її реалізації. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 6–17.
10. Савченко В. Ф., Гоголь Т. А. Структурна перебудова України на інноваційній основі та проблеми її фінансування. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Випуск 29. С. 131–137. URL : http://bses.in.ua/journals/2018/29_1_2018/30.pdf (дата звернення: 22.08.2021).
11. Савченко В. Ф. Національна економіка: навч. посібник. 2-е вид.

- Чернігів: Видавництво ЧДІЕУ, 2014. С. 261-284.
12. Сапич В. І. Трансформаційні зміни відносин власності на землю в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 51–59.
  13. Сапич В. І. Соціально-економічні основи розвитку відносин власності на землю в аграрному секторі економіки: монографія. Суми : ФОП Литовченко Є. Б., 2019. 280 с.
  14. Сапич В. І., Сапич Н. М. Історичні закономірності та особливості становлення і розвитку відносин власності на землю. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент»*. 2018. № 8 (77). С. 25–30.
  15. Ходжаян А. О., Ходжаян А. Р. Концептуальні засади державної структурної політики національної економіки. *Проблеми економіки*. 2019. № 2 (40). С. 73-80.
  16. Шинкарук Л. В. Взаємозв'язок структурних трансформацій та економічного зростання України. *International Scientific Journal*. 2015. № 9. С. 180–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2015_9_42 (дата звернення: 22.08.2021).

Текст лекції

1. Структура економіки як об'єкт державного регулювання. Суть структурного регулювання

Структура економіки – це співвідношення, які характеризують взаємозв'язки та взаємозалежності між окремими частинами економіки в процесі її розвитку. Вона має велике значення для збалансованого розвитку народного господарства та його ефективного, стабільного зростання.

Структурне регулювання – це дії держави, направлені на структурні перетворення (зміни) в економіці, визначення її пріоритетних ланок та оптимального співвідношення між ними.

Залежно від особливостей елементів та змісту економічних явищ, зв'язки між якими відображаються у пропорціях, на макроекономічному рівні розрізняють такі основні види структурних співвідношень:

- відтворювальні;
- соціальні;
- галузеві;
- регіональні;
- зовнішньоекономічні.

Відтворювальна структура характеризує використання ВВП (ВВП) на відновлення капіталу, споживання та нагромадження; співвідношення між виробничим та особистим споживанням.

Відтворювальні пропорції характеризують співвідношення:

- між виробництвом засобів виробництва та виробництвом предметів споживання;
- між заміщенням використаних засобів виробництва та новоствореною вартістю;
- між споживанням та нагромадженням;
- між виробничими галузями та інфраструктурою.

До основних вартісних пропорцій, що характеризують розвиток економіки на всіх стадіях процесу відтворення, належать співвідношення:

- між заміщенням використаних засобів виробництва та новоствореною вартістю – I пропорція;
- між нагромадженням (фондом нагромадження) та споживанням (фондом споживання) – II пропорція. Ця пропорція визначає темпи економічного зростання, а також рівень споживчого попиту, можливості задоволення поточних потреб у межах національної економіки.

Галузева структура виражає пропорції розвитку окремих галузей, підгалузей, видів діяльності, виробництва, сфер національної економіки.

Територіальна структура відображає розміщення виробництва в окремих економічних районах, що визначаються певними умовами.

Соціальна структура характеризує співвідношення між організаційно правовими формами підприємництва та на основі форм власності, групами населення за рівнем доходів.

Зовнішньоекономічна структура відображає пропорцію між експортом та імпортом товарів, послуг, капіталів тощо.

Структурне регулювання здійснюється, перш за все, з допомогою *інноваційної та інвестиційної* політики.

Інструментами структурного регулювання є прогнозування, індикативне планування та програмування економічного і науково – технічного розвитку.

Напрями структурної перебудови:

- ✓ створення нової структури суспільного виробництва, яке відповідає вимогам сучасного НТП;
- ✓ підвищення конкурентоздатності національної економіки;
- ✓ перехід від ресурсовитратного до ресурсозберігаючого виробництва;
- ✓ формування розвинутого споживчого сектору та інше.

При формуванні структурної політики важливу роль відіграє вибір пріоритетних напрямів розвитку окремих галузей, економічних районів, видів виробництва.

В цьому випадку керуються такими *критеріями*:

- експортний потенціал галузі;
- перспективи попиту на продукцію галузі на внутрішньому ринку;
- досягнення більш високої індустріальної стадії розвитку;
- мінімізація дефіциту в торгівельному балансі;
- розв'язання проблем зайнятості;
- рішення екологічних проблем та інше.

В межах структурної політики розробляється і реалізується система державного впливу на економіку, яка включає:

- Заходи по стимулюванню переходу праці й капіталу з однієї галузі до іншої;
- На державному рівні розроблюються довгострокові плани, цільові програми,
- національні проекти щодо рішення актуальних проблем структурної
- перебудови, програми підготовки та перепідготовки робочої сили тощо;
- Заходи щодо згортання частини виробничого апарату депресивних галузей
- виробництва та інше;

Важелями державного регулювання структурних змін є:

- система податків з їх диференціацією;
- надання різноманітних кредитних пільг;
- проведення політики прискореної амортизації;
- надання фінансової допомоги у вигляді інвестиційних надбавок, субсидій, дотацій на розвиток певних галузей, виробництв, регіонів.

2. Сучасна структура економіки України та заходи по її реформуванню__

Структурна політика держави – це обґрунтування цілей, характеру структурних перетворень, визначення комплексу заходів щодо підтримки

розвитку тих елементів економічної системи, які забезпечують економічне зростання та вирішення актуальних проблем сьогодення.

Цілі державної структурної політики:

- установлення оптимальних макроекономічних пропорцій;
- підвищення технічного рівня та конкурентоспроможності продукції;
- зменшення матеріаломісткості та енергоємності виробництва;
- розвиток конкуренції та обмеження монополізму;
- ліквідація диспропорцій між галузевими комплексами;
- ліквідація диспропорцій технічного рівня виробництва різних галузей;
- раціональне розміщення виробництва та збалансований розвиток регіонів.

Основні цілі структурної перебудови економіки України:

- ✓ формування енергозберігаючої, інноваційної моделі розвитку економіки;
- ✓ реструктуризація підприємств та технологічне оновлення виробництва;
- ✓ підвищення конкурентоспроможності виробництва та збільшення експортного потенціалу;
- ✓ посилення соціальної орієнтації економіки;
- ✓ створення розвиненого національного ринку;
- ✓ створення ефективних регіональних структур економіки.

Виходячи з цього, держава повинна здійснити такі заходи щодо структурного реформування економіки:

- удосконалення нормативно-правового забезпечення структурної перебудови;
- виділення пріоритетних галузей виробництва, їх державна підтримка;
- макроекономічна стабілізація стимулювання прогресивних структурних зрушень в економіці;
- ефективна державна інвестиційна та інноваційна політика;
- розробка макроекономічних прогнозів щодо формування сучасної структури економіки та інше.

Україна має суттєві *конкурентні переваги*, тобто наявність специфічних ресурсів, використання яких за відповідних умов забезпечує додатковий ефект, завдяки нижчим витратам на одиницю продукції. Це кваліфіковані трудові ресурси, значні запаси чорнозему, вигідне географічне положення та транспортна інфраструктура, суттєвий науково-технологічний потенціал.

В той же час в Україні є багато чинників, які гальмують структурну перебудову. Це обмеженість інвестицій, відсутність єдиної програми структурної перебудови та інше.

Суб'єктам структурної політики необхідно звернути увагу на визначення пріоритетних галузей з урахуванням критеріїв пріоритетності.

У процесі вибору *пріоритетної галузі* зважають на критерії пріоритетності:

- експортного потенціалу галузі;
- перспектив попиту на продукцію галузі на внутрішньому ринку;
- досягнення вищої індустріальної стадії розвитку;

- мінімальної залежності від імпорту сировини, енергії, ресурсомісткості виробництва;
- мінімізації дефіциту торговельного балансу країни;
- вирішення проблем зайнятості населення;
- екологічних проблем тощо.

Держава здійснює структурну політику за допомогою методів *прямого та непрямого* регулювання.

Економічні методи державного регулювання:

- пряме державне інвестування програм структурної перебудови економіки;
- залучення іноземних інвестицій;
- залучення вітчизняного приватного капіталу;
- пільгова податкова і кредитна політика;
- створення спеціальних фондів для фінансування програм структурної перебудови економіки

Засоби регулювання розвитку економіки:

- розробка індикативних планів економічного і соціального розвитку;
- стимулююча цінова політика;
- використання системи державних замовлень та закупівель;
- організація спеціальних (вільних) економічних зон;
- реформування форм власності;
- установлення норм і правил охорони навколишнього середовища

На практиці існує два типи структурної політики: *пасивна та активна*.

Пасивна структурна політика полягає у тому, що держава створює правову базу для вільного переливання капіталу та праці з одних галузей в інші, але безпосередньо не втручається в інвестиційні процеси.

Активна структурна політика полягає у тому, що держава застосовує відповідні важелі для прискорення структурних зрушень.

Концепція активної структурної політики ґрунтується на визначенні ефективних напрямків структурної трансформації економіки:

- зростання виробництва у галузях, які забезпечують експорт продукції. Це дає можливість збільшувати валютні надходження та інвестувати їх у розвиток виробництва;
- зростання виробництва у галузях, які здатні на внутрішньому ринку замінити імпортовану продукцію;
- розвиток виробництва конкурентоспроможних на світовому ринку товарів;
- підтримка виробництв, які впроваджують ресурсозберігаючі технології з метою скорочення попиту на обмежені ресурси;
- зростання виробництва в галузях, які здатні підвищити науковотехнічний рівень та якість продукції;
- розвиток конкуренції через реструктуризацію та диверсифікацію виробництва;
- розвиток виробництва сировини, напівфабрикатів та комплектуючих виробів для заміни імпортованих з метою збільшення вітчизняної продукції;

- скорочення виробництва в депресивних галузях.

3. Державне регулювання інвестиційної діяльності

Відповідно до Закону України “Про інвестиційну діяльність” *інвестиційна діяльність* – це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.

Об’єктами інвестиційної діяльності можуть бути будьяке майно, зокрема основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науковотехнічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об’єкти власності, а також майнові права.

Державна *інвестиційна політика* – це комплекс правових адміністративних та економічних заходів держави, які спрямовані на поширення та активізацію інвестиційних процесів.

Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науковотехнічної і соціальної політики. Та визначається показниками економічного і соціального розвитку України, республіканськими і регіональними програмами розвитку народного господарства, республіканським і місцевими бюджетами, передбачуваними в них обсягами державного фінансування інвестиційної діяльності. За цього створюються пільгові умови інвесторам, що здійснюють інвестиційну діяльність у найважливіших для задоволення суспільних потреб напрямках, насамперед соціальній сфері, технічному і технологічному вдосконаленні виробництва, створенні нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту, впровадженні відкриттів і винаходів, в агропромисловому комплексі, в реалізації програм ліквідації наслідків Чорнобильської аварії, у виробництві будівельних матеріалів, у галузі освіти, культури, охорони навколишнього середовища і здоров’я.

До державного регулювання інвестиційної діяльності належать:

- управління державними інвестиціями;
- регулювання умов інвестиційної діяльності;
- контроль за здійсненням інвестиційної діяльності усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності.

Управління державними інвестиціями здійснюється республіканськими і місцевими органами державної влади й управління та включає планування, визначення умов і виконання конкретних дій з інвестування бюджетних і позабюджетних коштів.

- Регулювання умов інвестиційної діяльності здійснюється шляхом
- подання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позик на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництв;
  - державних норм та стандартів;
  - заходів щодо розвитку та захисту економічної конкуренції;

- роздержавлення і приватизації власності;
- визначення умов користування землею, водою та іншими природними ресурсами;
- політики ціноутворення;
- проведення державної експертизи інвестиційних програм та проектів будівництва;
- інших заходів.

Основою для прийняття рішень про інвестування загальнодержавних бюджетних коштів є:

- ✓ прогнози економічного і соціального розвитку економіки;
- ✓ схеми розвитку і розміщення продуктивних сил;
- ✓ цільові науковотехнічні і комплексні програми;
- ✓ технікоеконімічні обґрунтування доцільності інвестицій.

Інвестиційні програми та проекти будівництва, що здійснюються із залученням коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, а також коштів державних підприємств, установ та організацій підлягають обов'язковій державній експертизі у повному обсязі.